تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇشىنىڭ ئىجابىي ۋە سەلبىي تەرەپلىرى

تەييارلىغۇچى: ئۇيغۇر تەتقىقات ئىنىستىتۇتى

مۇھەررىر: ئابدۇرېھىم دۆلەت

كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى 21-ئەسىرنىڭ بېشىدا يەر شارى ئىقتىسادىي تەرتىپىنى قايتا شەكىللەندۈرۈشتىكى ئەڭ مۇھىم كۆرسەتكۈچلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. گولدمان ساكسىنىڭ ئىقتىسادشۇناسى جىم ئونېل 2001-يىلى ئېلان قىلغان «يەر شارى ئىقتىسادىنى تېخىمۇ ياخشى بەرپا قىلىش» ناملىق دوكلاتىدا بۇ ئاتالغۇ دەسلەپتە پەقەت يېڭىدىن گۈللىنىۋاتقان ئىقتىسادىي گەۋدىلەرنى ئىپادىلەيدىغان ئاتالغۇ سۈپىتىدە ئىشلىتىلگەن ئىدى[1، 23-بەت]، لېكىن 2006-يىلى بۇ رەسمىي ھەمكارلىق سۇپىسىغا ئايلاندى. دۇنيا بانكىسىنىڭ 2023-يىللىق سانلىق مەلۇماتىغا ئاساسلانغاندا، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى يەر شارىGDP نىڭ تەخمىنەن %25 نى، دۇنيا نوپۇسىنىڭ %40 نى ئىگىلەيدۇ [2، 34-35-بەتلەر].

خەلقئارا پۇل فوندى تەشكىلاتىنىڭ 2023-يىللىق دۇنيا ئىقتىسادىغا نەزەر دوكلاتىدا تەپسىلىي تەھلىل قىلىنغاندەك، يەر شارى ئىقتىسادىي كۈچ تەڭپۇڭلۇقى بارغانسېرى شەرققە يۆتكىلىۋاتىدۇ [3، 67-بەت]. بۇ ئۆزگىرىش ئىقتىسادىي تەسىر كۆرسىتىپلا قالماي، يەنە گېئوپولىتىكىلىق ۋە ئىستراتېگىيەلىك ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. 2015-يىلى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى تەرىپىدىن تەسىس قىلىنغان يېڭى تەرەققىيات بانكىسى (NDB) ۋە جىددىي زاپاس پۇل ئورۇنلاشتۇرۇشى (CRA) بۇ ئۆزگىرىشنىڭ تۈزۈلمە ئىپادىسى سۈپىتىدە كۆزگە چېلىقىدۇ [4، 28-29-بەتلەر].

تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش توغرىسىدىكى مۇنازىرە يېقىنقى يىللاردىن بۇيانقى كۆپ تەرەپلىمىلىك تاشقى سىياسەت ئىستراتېگىيەسىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمىغا ئايلاندى. تۈركىيە دىپلوماتىيە مىنىستىرلىقىنىڭ 2023-يىللىق ئىستراتېگىيەلىك نەزەر ھۆججىتىدە تەپسىلىي توختالغىنىدەك[5، 15-16-بەتلەر]، تۈركىيە ئەنئەنىۋى غەرب ئىتتىپاقداشلىرىدىن ھالقىپ، باشقا ھەمكارلىق سۇپىسىغا قاتنىشىش سىياسىتىنى يۈرگۈزمەكتە. بۇ ئۇسۇل چاسام سارىيىنىڭ(Chatham House) 2023-يىللىق يەر شارى تەرتىپى دوكلاتىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان [6، 42-بەت]، يەر شارى سىستېمىسى ۋە ئىستراتېگىيەلىك ئاپتونومىيەنىڭ ئۆزگىرىشىگە ماسلىشىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان ئىزدىنىشنىڭ ئىنكاسى دەپ قارىلىدۇ.

بۇ تەتقىقاتنىڭ مەقسىتى تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش ئېھتىماللىقى ھەققىدە كۆپ ئۆلچەملىك ئانالىز ئېلىپ بېرىشنى مەقسەت قىلىدۇ. برۇكىڭس ئىنىستىتۇتىنىڭ 2023-يىلىدىكى تەتقىقاتى تۆۋەندىكى مۇھىم مەسىلىلەرگە جاۋاب ئىزدىگەن: (1) كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇشنىڭ تۈركىيەنىڭ ئىقتىسادىي مەنپەئەتىگە قانداق يوشۇرۇن تەسىرى بار؟ (2) ئەزا بولۇشنىڭ گېئوپولىتىكىلىق ۋە ئىستراتېگىيەلىك تەسىرىنى

قانداق باھالاش كېرەك؟ (3) ئەزا بولۇش تۈركىيەنىڭ نۆۋەتتىكى ئىتتىپاقداشلىق مۇناسىۋىتىگە قانداق تەسىر كۆرسىتىدۇ؟7، 8-10-بەتلەر]

RAND شىركىتىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا تەكىتلەنگىنىدەك[8، 67-بەت]، ئوتتۇرا قاتلامدىكى دۆلەتلەرنىڭ كۆپ قۇتۇپلۇق دۇنيا تەرتىپىگە ئۆتۈش جەريانىدا ئىستراتېگىيەلىك تاللىشى سىستېمىنىڭ كەلگۈسىنى شەكىللەندۈرۈشتە ئىنتايىن مۇھىم. بۇ ئارقا كۆرۈنۈشتە، تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئىككى دۆلەت مۇناسىۋىتى قاتلىمىدىلا ئەمەس، بەلكى يەر شارى سىستېمىسىنىڭ قايتا قۇرۇلمىسىدىمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە[9، 23-24-بەتلەر]. ئىستراتېگىيە ۋە خەلقئارا تەتقىقات مەركىزىنىڭ ئۇنىۋېرسال تەكشۈرۈشىدە كۆرسىتىلگەندەك، بۇ ئىستراتېگىيەلىك تاللاش تۈركىيەنىڭ خەلقئارا سىستېمىدىكى ئورنى ۋە تەسىرىنى قايتىدىن بەلگىلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە.

2. كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى

كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنى تۈزۈلمىۋى قۇرۇلمىغا ئايلاندۇرۇش جەريانىدا بەزى تەرەققىياتلار كۆرۈلدى ۋە يەر شارى ئىقتىسادىي سىستېمىسىنىڭ ئۆزگىرىشىنى ئەكس ئەتتۈردى. گولدمان ساكس ئىقتىسادشۇناسى جىم ئونېلنىڭ 2001-يىلى يازغان «تېخىمۇ ياخشى يەر شارى ئىقتىسادى قۇرۇلۇشى» ناملىق تەتقىقاتىدىن[10، 3-6-بەتلەر] رەسمىي ھەمكارلىق سۇپىسىغا ئۆزگىرىش جەريانى بۇ ئىستراتېگىيەلىك ئۆزگىرىشنىڭ ئىپادىسىدۇر. دۇنيا بانكىسىنىڭ «دۆلەتلەرنىڭ بايلىقىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالى 2023» ناملىق دوكلاتىدا كۆرسىتىلىشىچە، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى يېقىنقى 20 يىلدا يەر شارى ئىقتىسادىنىڭ 50% ئەتراپىدا ئېشىش نىسبىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرغان بولۇپ، بۇ گۇرۇھنىڭ يەر شارى ئىقتىسادىدا ئۈزلۈكسىز ئېشىپ بېرىۋاتقانلىقىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىدۇ [11، 45-47-بەتلەر].

كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ تۈزۈلمە قۇرۇلمىسى ئۈچ مۇھىم قۇرۇلما ئۈستىگە قۇرۇلغان: يىللىق رەھبەرلەر باشلىقلار يىغىنى، يېڭى تەرەققىيات بانكىسى ۋە جىددىي ئەھۋالغا تاقابىل تۇرۇش زاپاس پۇل ئورۇنلاشتۇرۇشى. خەلقئارا راسچوت بانكىسىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا تەپسىلىي تەھلىل قىلىنغاندەك[12، 128-130 -بەتلەر]، بۇ تۈزۈلمە قۇرۇلمىلىرى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى گۇرۇھىنىڭ خەلقئارا پۇل مۇئامىلە سىستېمىسىدىكى ئۈنۈمىنى ئاشۇرۇش ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىقنىڭ باشقا ئەندىزىسىنى يارىتىشنى مەقسەت قىلىدۇ. بولۇپمۇ ئاسىيا تەرەققىيات بانكىسىنىڭ 2023-يىللىق تەكشۈرۈشىدە، كېسەك ئالتۇن بانكىسىنىڭ يەر شارى پۇل مۇئامىلە قۇرۇلمىسىدا تېخىمۇ ئاكتىپ رول ئويناش ئارزۇسىنىڭ ئەمەلىي ئىپادىسى ئېنىق كۆرسىتىلگەن [13، 15-17-بەتلەر].

كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ئىپادىسى شەخس ۋە كوللېكتىپ جەھەتتىن كۆرۈنەرلىك ئالاھىدىلىكلەرنى نامايان قىلدى. خەلقئارا پۇل فوندى تەشكىلاتىنىڭ 2023-يىللىق دۇنيا ئىقتىسادىغا نەزەر دوكلاتىدا كۆرسىتىلىشىچە[14، 167-169-بەتلەر]، سېتىۋېلىش كۈچى تەڭپۇڭلۇقىغا ئاساسلانغاندا، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى دۇنيا GDP نىڭ 31.5% نى ئىگىلەيدۇ. پېتېرسون خەلقئارا ئىقتىساد تەتقىقات ئورنىنىڭ ئۇنىۋېرسال تەھلىل قىلىشىدا كۆرسىتىلگەندەك[15، 23-25-بەتلەر]، بۇ گۇرۇھنىڭ تاشقى سودا ئومۇمىي سوممىسى 7 تىرىليون 500 مىليارد دوللارغا يەتكەن، يېقىنقى بەش يىلدا چەتئەل مەبلىغىنى جەلپ قىلىش ئىقتىدارى 45% ئاشقان.

بىراق، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى ئىچىدىكى كۈچ تەڭپۇڭلۇقى ۋە مەنپەئەت توقۇنۇشلىرى گۇرۇھنىڭ ئۇنۇمىگە تەسىر كۆرسىتىدىغان مۇھىم ئامىللار ھېسابلىنىدۇ. ستوكھولم خەلقئارا تىنچلىق تەتقىقات ئىنستىتۇتى (SIPRI) نىڭ 2023-يىللىق تەھلىلىدە تەپسىلىي بايان قىلىنغاندەك[16، 156-158-بەتلەر]، خىتاينىڭ ئىقتىسادىي ھۆكۈمرانلىقى ۋە ھىندىستان بىلەن بولغان رىقابەت گۇرۇپپىلار ئىچىدىكى تەڭپۇڭلۇققا كۆرۈنەرلىك تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئوكسفورد ئىقتىسادشۇناسلىق ژۇرنىلىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا كۆرسىتىلگەندەك[17، 34-36-بەتلەر]، رۇسىيەنىڭ خەلقئارا جازاغا ئۇچرىشى ھەمدە جەنۇبىي ئافرىقا ۋە برازىلىيە دۇچ كەلگەن ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلار بۇ گۇرۇھنىڭ ئىچكى دىنامىكىلىرىنى شەكىللەندۈرىدىغان ئاساسلىق ئامىللار ھېسابلىنىدۇ.

كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ كېڭەيتىش ئىستراتېگىيەسى ۋە كەلگۈسى ئىستىقبالى گۇرۇھنىڭ يەر شارى خاراكتېرلىك تەسىر كۈچىنى ئاشۇرۇش نىشانىنىڭ بىر قىسمى. چاسام سارىيىنىڭ 2023-يىللىق يەر شارى تەرتىپى دوكلاتىدا كەڭ دائىرىدە مۇزاكىرە قىلىنغاندەك[18، 78-80-بەتلەر]، يوشۇرۇن يېڭى ئەزالار بىلەن كېڭەيتىش گۇرۇھنىڭ ئىقتىسادىي سالمىقىنى 45% كە يەتكۈزىدۇ. كارنېگ فوندىنىڭ يېقىنقى تەھلىلىدە تەكىتلەنگىنىدەك[19، 12-14-بەتلەر]، ئېنېرگىيە ۋە تېخنىكا ساھەسىدىكى ھەمكارلىقنىڭ يوشۇرۇن كۈچى شۇنداقلا پۇل مۇئامىلىنى بىرلەشتۈرۈش ۋە يەرلىك پۇللار سودا مىقدارىنىڭ ئۆرلىشى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ كەلگۈسىدىكى ئۇنۇمىنى ئاشۇرىدىغان ئاچقۇچلۇق ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ دەپ قارىلىدۇ.

3. ئەزا دۆلەتلەرنىڭ ئورنى ۋە ھەرىكىتى

كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت مۇرەككەپ ئالاقە تورىنى شەكىللەندۈرىدۇ. بۇ ئۇچرىشىشنىڭ ئەڭ ھالقىلىق تەرىپى خىتاي بىلەن ھىندىستان ئوتتۇرىسىدىكى كۆپ تەرەپلىمىلىك رىقابەتتۇر. ستوكھولم خەلقئارا تىنچلىق تەتقىقات ئىنستىتۇتى (SIPRI) نىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا تەپسىلىي تەھلىل قىلىنغاندەك[20، 156-158-بەتلەر]، ئىككى دۆلەت مۇداپىئە خىراجىتىنى زور دەرىجىدە ئاشۇردى، بۇ ھىمالايا تاغلىرىدا چېگرا تالاش-تارتىشى پەيدا بولغان جىددىيلىكنى ئەكس ئەتتۈردى. خەلقئارا ئىستراتېگىيەلىك تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ ئۇنىۋېرسال تەكشۈرۈشىدە تەكىتلەنگىنىدەك[21، 45-47-بەتلەر]، ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى رىقابەت بىخەتەرلىك ساھەسى بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، بەلكى ئىقتىساد ۋە تېخنىكا ساھەلىرىگىمۇ كېڭەيتىلگەن.

رۇسىيەنىڭ خەلقئارادىكى ئورنى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى ئىچىدىكى كۈچ تەڭپۇڭلۇقىغا تەسىر كۆرسىتىدىغان ئاساسلىق ئامىللارنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. خەلقئارا پۇل فوندى تەشكىلاتىنىڭ 2023-يىللىق تەھلىلىدە كۆرسىتىلگەندەك[22، 89-91-بەتلەر]، ئۇكرائىنا كرىزىسىدىن كېيىن يولغا قويۇلغان جازالار رۇسىيەنىڭ يەر شارى پۇل مۇئامىلە سىستېمىسىغا سىڭىپ كىرىشىنى زور دەرىجىدە چەكلەپ قويدى. ئوكسفورد ئىقتىسادشۇناسلىق ژۇرنىلىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا كۆرسىتىلىشىچە[23، 67-69-بەتلەر]، 2022-يىلى رۇسىيە ئىقتىسادىنىڭ 2.1% كىچىكلىشى ۋە خەلقئارا سودىدىكى ئورنىنىڭ ئاجىزلىشىشى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى ئىچىدىكى ئورنىنى قايتىدىن شەكىللەندۈرگەن.

جەنۇبىي ئافرىقانىڭ ئەھۋالى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىدە ئالاھىدە مۇھىم. جەنۇبىي ئافرىقا زاپاس پۇل بانكىسىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا تەپسىلىي بايان قىلىنغانىدەك[24، 34-36-بەتلەر]، بۇ دۆلەتنىڭ قۇرۇلمىلىق مەسىلىلىرى، بولۇپمۇ ئىشسىزلىق نىسبىتىنىڭ 30%تىن ئېشىپ كېتىشى ۋە سوزۇلما خاراكتېرلىك ئېنېرگىيە كرىزىسى ئۇنىڭ ئىقتىسادىي ئىپادىسىنى چەكلەپ قويماقتا. دۇنيا بانكىسىنىڭ ئافرىقا ئىقتىسادىغا نەزەر دوكلاتىدا كۆرسىتىلگەندەك[25، 123-125-بەتلەر]، جەنۇبىي ئافرىقانىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇشى بۇ دۆلەتنى ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئەھمىيەتكە ئىگە قىلىپلا قالماي، يەنە ئىستراتېگىيەلىك ئەھمىيەتكىمۇ ئىگە قىلىدۇ.

بىرازىلىيە لاتىن ئامېرىكاسىدىكى ئەڭ چوڭ ئىقتىسادىي گەۋدە ھېسابلىنىدۇ. ئامېرىكا تەرەققىيات بانكىسىنىڭ 2023-يىللىق تەھلىلىدە كۆرسىتىلگەندەك[26، 45-47-بەتلەر]، بىرازىلىيەنىڭ تەبىئىي بايلىقى ۋە غايەت زور ئىچكى بازار يوشۇرۇن كۈچى بۇ دۆلەتنى كۆرۈنەرلىك ئەۋزەللىككە ئىگە قىلىدۇ. بىراق، ب د ت لاتىن ئامېرىكاسى ئىقتىسادىي كومىتېتى يېقىندا ئېلان قىلغان دوكلاتىدا تەكىتلەنگىنىدەك[27، 78-80-بەتلەر]، سىياسىي مۇقىمسىزلىق، ئۇل ئەسلىھە يېتەرسىزلىكى ۋە كىرىم تەقسىماتىدىكى باراۋەرسىزلىك قاتارلىق قۇرۇلمىۋى مەسىلىلەر دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي يوشۇرۇن كۈچىنى تولۇق ئىشقا ئاشۇرۇشقا توسقۇنلۇق قىلىدۇ.

خىتاينىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىدىكى ئۈستۈنلۈكى گۈرۈھنىڭ كەلگۈسىنى شەكىللەندۈرىدىغان ئاساسلىق ئامىل بولۇپ قالدى. ئاسىيا ئۇل ئەسلىھە مەبلەغ سېلىش بانكىسىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا تەپسىلىي تەھلىل قىلىنغانىدەك[28، 56-58-بەتلەر]، خىتاينىڭ «بىر بەلباغ بىر يول » قۇرۇلۇشى قاتارلىق يەر شارى خاراكتېرلىك تۈرلىرى بەزىدە كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا دۆلەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي مەنپەئەتى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالىدۇ. پېتېرسون خەلقئارا ئىقتىساد ئىنستىتۇتىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشىدە كۆرسىتىلگەندەك[29، 34-36-بەتلەر]، خىتاينىڭ كۈنسېرى ئېشىپ بېرىۋاتقان ئىقتىسادىي ۋە تېخنولوگىيەلىك كۈچى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى ئىچىدە سىممېترىك بولمىغان بېقىندىلىق مۇناسىۋىتى بەرپا قىلىش يوشۇرۇن كۈچىگە ئىگە.

4. خەلقئارا سەھنىدىكى ھاۋا

كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ خەلقئارا سىستېمىدىكى ئورنى بولۇپمۇ غەرب دۆلەتلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋەت ئارقا كۆرۈنۈشىدە شەكىللەنگەن. چاسام سارىيىنىڭ 2023-يىللىق ئۇنىۋېرسال تەھلىلىدە تەپسىلىي بايان قىلىنغانىدەك[30، 34-36-بەتلەر]، ئامېرىكا ۋە ياۋروپا ئىتتىپاقىنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە تۇتقان پوزىتسىيەسى يېقىنقى يىللاردىن بۇيان كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىشلەرنى باشتىن كەچۈردى. ياۋروپا تاشقى مۇناسىۋەتلەر كېڭىشىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا تەكىتلەنگىنىدەك[31، 78-80-بەتلەر]، دەسلەپتە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق سۈپىتى دەپ قارىلىۋاتقان كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى ھازىر يوشۇرۇن گېئوپولىتىكىلىق كۈچ مەركىزى دەپ قارىلىشقا باشلىدى.

ترامپ ھۆكۈمىتىنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ كېڭىيىشى، بولۇپمۇ تۈركىيەنىڭ ئەزا بولۇش ئېھتىماللىقىغا بولغان پوزىتسىيەسى ئەينى دەۋردىكى مۇرەككەپ ئىككى دۆلەت مۇناسىۋىتى رامكىسى ئىچىدە شەكىللەنگەن. تاشقى مۇناسىۋەتلەر كېڭىشىنىڭ «ئامېرىكا-تۈركىيە مۇناسىۋىتى 2017-2021» دوكلاتىدا تەپسىلىي تەھلىل قىلىنغانىدەك[32، 23-25-

بەتلەر]، ترامپ دەۋرىدە ئامېرىكا ھۆكۈمىتى تۈركىيەنىڭ كۆپ تەرەپلىمىلىك تاشقى سىياسەتلىرىگە ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئەگىشىپ ماڭغان. ئاتلانتىك ئوكيان كېڭىشىنىڭ باھالىشىدا كۆرسىتىلگەندەك[33، 45-47-بەتلەر]، تۈركىيەنىڭ S-400 تىپلىق مۇداپىئە سىستېمىسى مەسىلىسى ۋە شەرقىي ئوتتۇرا دېڭىزدىكى جىددىيلىشىش مەزگىلىدە تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى بىلەن يېقىنلىشىشى ۋاشىنگتوننىڭ ئىستراتېگىيەلىك ئەندىشىسىنى قوزغىدى.

كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ يەر شارى ئىقتىسادىنى تۈزەش جەھەتتىكى رولى بارغانسېرى گەۋدىلەندى، بولۇپمۇ پۇل مۇئامىلە قۇرۇلمىسىدا. خەلقئارا راسچوت بانكىسى (BIS) نىڭ 2023-يىللىق سانلىق مەلۇماتىغا ئاساسلانغاندا[34، 156-158-بەتلەر]، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى ئوتتۇرىسىدىكى پۇل مۇئامىلە ھەمكارلىقى ۋە يەرلىك پۇللار سودىسى كۆرۈنەرلىك ئاشقان. پېتېرسون ئىنستىتۇتىنىڭ ئۇنىۋېرسال تەھلىل قىلىشىدا كۆرسىتىلگەندەك[35، 89-91-بەتلەر]، بۇ تەرەققىيات دوللارنىڭ زاپاس پۇل ھۆكۈمرانلىق ئورنىغا بىر يوشۇرۇن تەھدىت شەكىللىنىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

جەنۇبىي يەر شارىدىكى دۆلەتلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەت كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ تەسىر دائىرىسىنى كېڭەيتىشتە ئىنتايىن مۇھىم. ب د ت سودا ۋە تەرەققىيات يىغىنىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا كۆرسىتىلىشىچە[36، 234-236-بەتلەر]، ئۆتكەن ئون يىلدا كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىۋاتقان دۆلەتلەر بىلەن بولغان سودىسى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 8.6% ئاشقان. لوندون ئىقتىساد ئىنستىتۇتى (LSE) تەتقىقاتىدا تەكىتلەنگىنىدەك[37، 67-69-بەتلەر]، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ جەنۇب-جەنۇب ھەمكارلىقىدا مەركەزلىك رولى ئۇل ئەسلىھە مەبلەغ يۈرۈشتۈرۈش ۋە تېخنىكا ئۆتۈنۈپ بېرىش ساھەلىرىدە ئالاھىدە گەۋدىلەنگەن.

كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ كېڭىيىش ئىستراتېگىيەسى گۇرۇھنىڭ يەر شارىدىكى تەسىر كۈچىنى ئاشۇرۇش نىشانىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى. راند شىركىتىنىڭ 2023-يىللىق ئىستراتېگىيەلىك باھالاش دوكلاتىدا كۆرسىتىلگەندەك[38، 112-114-بەتلەر]، تۈركىيە، ھىندونېزىيە، سەئۇدى ئەرەبىستان قاتارلىق 20 دۆلەت گۇرۇھقا ئەزا ئىقتىسادىي گەۋدىلەرنىڭ قاتنىشىشى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ يەر شارى ئىقتىسادى سالمىقىنى 40% تىن ئاشۇرىدۇ. برۇكىڭس ئىنستىتۇتىنىڭ ئانالىزىدا تەكىتلەنگىنىدەك[39، 45-47-بەتلەر]، بۇ كېڭىيىش يەر شارىنىڭ ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي تەڭپۇڭلۇقىنى قايتىدىن شەكىللەندۈرۈش ئىمكانىيىتىنى پەيدا قىلىدۇ.

5. تۈرك دۆلەتلىرى ۋە كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنى تەشكىللەش

تۈرك دۆلەتلىرى تەشكىلاتى بىلەن كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ مۇناسىۋىتى ياۋرو-ئاسىيانىڭ گېئوپولىتىكىلىق ۋە ئىقتىسادىي دىنامىكىلىرىنىڭ مۇھىم بىر تەرىپىنى تەشكىل قىلىدۇ . تۈرك دۆلەتلىرى تەشكىلاتىنىڭ قۇرۇلۇش كېلىشىمى بولغان ناخچىۋان كېلىشىمىنىڭ ئاساسىي پرىنسىپىغا ئاساسەن، تەشكىلات ئەزا دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىسادىي ھەمكارلىقنى كۈچەيتىشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئوتتۇرا ئاسىيا تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا تەپسىلىي تەھلىل قىلىنغاندەك[40، 15-17-بەتلەر]، تۈرك دۆلەتلىرى تەشكىلاتىغا ئەزا دۆلەتلەرنىڭ ئومۇمىي GDP سوممىسى 1 تىرىليون 500 مىليارد دوللارغا يەتتى، بۇ ئىقتىسادىي يوشۇرۇن كۈچ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى بىلەن بولغان ھەمكارلىق ساھەلىرىنى كېڭەيتىشكە يول ئېچىپ بەردى.

كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا دۆلەتلەرنىڭ خىتاينىڭ «بىر بەلباغ، بىر يول» تەشەببۇسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى ئارقا كۆرۈنۈشىدە ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە. ئاسىيا تەرەققىيات بانكىسىنىڭ 2023-يىللىق سانلىق مەلۇماتىغا ئاساسلانغاندا[41، 78-80-بەتلەر]، ئۆتكەن بەش يىلدا ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىنىڭ خىتاي بىلەن بولغان سودا مىقدارى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يىلىغا 12% ئاشقان. RAND شىركىتىنىڭ ئۇنىۋېرسال باھالىشىدا تەكىتلەنگىنىدەك[42، 112-114-بەتلەر]، ئىقتىسادنى بىر گەۋدىلەشتۈرۈش مۇساپىسى تۈرك دۆلەتلىرى تەشكىلاتى بىلەن كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى مۇناسىۋىتىنىڭ كەلگۈسىنى شەكىللەندۈرىدىغان مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

ئېنېرگىيە بىخەتەرلىكى ۋە قاتناش كارىدورى تۈرك دۆلەتلىرى تەشكىلاتى ۋە كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى ئۈچۈن ئىستراتېگىيەلىك ئەھمىيەتكە ئىگە ساھەلەرنى تەشكىل قىلىدۇ. خەلقئارا ئېنېرگىيە ئورگىنىنىڭ 2023-يىللىق ياۋرو-ئاسىيا ئېنېرگىيە نەزەر دوكلاتىدا تەپسىلىي بايان قىلىنغاندەك[43، 156-158-بەتلەر]، كاسپىي دېڭىز ۋادىسى ۋە ئوتتۇرا كارىدور تۈرىدىكى ئېنېرگىيە بايلىقى رايون ئېنېرگىيە سىياسىتىدە ھالقىلىق رول ئوينايدۇ. ئىستراتېگىيە ۋە خەلقئارا تەتقىقات مەركىزىنىڭ ئانالىزىدا ئېيتىلغىنىدەك[44، 45-47-بەتلەر]، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى، بولۇپمۇ خىتاي ۋە رۇسىيە بىلەن ئېنېرگىيە ئۇل ئەسلىھە سېلىنمىسىغا مەبلەغ سېلىش جەھەتتە ھەمكارلىشىش يوشۇرۇن كۈچى يۇقىرى.

تۈركىيە سودا كېڭىشىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا كۆرسىتىلىشىچە[45، 23-25-بەتلەر]، ئەزا دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى سودا سوممىسى 100 مىليارد دوللاردىن ئاشقان. لېكىن كارنېگ فوندىنىڭ رايون سودىسى ئانالىزىدا تەكىتلەنگىنىدەك[46، 89-91-بەتلەر]، بۇ سانلىق مەلۇمات يوشۇرۇن كۈچىگە يەتمەيدۇ ۋە كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى بىلەن بولغان تۈزۈم ھەمكارلىقى سودا مىقدارىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرالايدىغان ئامىل دەپ قارىلىدۇ.

شاڭخەي ھەمكارلىق تەشكىلاتىغا ئەزا كۆپ ساندىكى دۆلەتلەرنىڭ شاڭخەي ھەمكارلىق تەشكىلاتى مۇناسىۋىتى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ مۇھىم ئامىللىرىنى تەشكىل قىلىدۇ. ستوكھولم خەلقئارا تىنچلىق تەتقىقات ئىنستىتۇتى (SIPRI) نىڭ 2023-يىللىق ياۋرو-ئاسىيا بىخەتەرلىك ئانالىزىدا ئېيتىلغىنىدەك[47، 78-80-بەتلەر]، شاڭخەي ھەمكارلىق تەشكىلاتىنىڭ ئاساسلىق ئەزالىرى بولغان رۇسىيە بىلەن خىتاينىڭمۇ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇشى بۇ تەشكىلاتلار ئوتتۇرىسىدا يوشۇرۇن ھەمكارلىق پەيدا قىلىدۇ.

رەقەملىك ئۆزگەرتىش ۋە تېخنىكا ھەمكارلىقى ساھەلىرى تۈرك دۆلەتلىرى تەشكىلاتى بىلەن كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى مۇناسىۋىتىدە تەرەققىيات يوشۇرۇن كۈچىگە ئىگە يېڭى قاتلامنى شەكىللەندۈردى. دۇنيا ئىقتىساد مۇنبىرىنىڭ 2023-يىللىق رەقەملىك ئۆزگەرتىش دوكلاتىدا كەڭ كۆلەمدە تەھلىل قىلىنغاندەك[48، 234-236-بەتلەر]، تۈرك دۆلەتلىرى تەشكىلاتىغا ئەزا دۆلەتلەرنىڭ ئېلېكتىرونلۇق سودا، رەقەملىك چىقىم سىستېمىسى ۋە تور بىخەتەرلىكى قاتارلىق ساھەلەردىكى ھەمكارلىق تەدبىرلىرى بارغانسېرى كۆپەيمەكتە. ماككىنسېي يەر شارى ئىنستىتۇتىنىڭ باھالىشىدا تەكىتلەنگىنىدەك[49، 67-69-بەتلەر]، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى، بولۇپمۇ خىتاي ۋە ھىندىستاننىڭ بۇ جەھەتلەردىكى تەجرىبىسى ۋە تېخنىكا ئىقتىدارى تۈرك دۆلەتلىرى تەشكىلاتىغا ئەزا دۆلەتلەرگە مۇھىم ھەمكارلىق پۇرسىتى يارىتىپ بەردى.

6. تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش ئېھتىماللىقى

تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇشىنىڭ ئىقتىسادىي تەسىرىنى كۆپ تەرەپلىمىلىك ۋە مۇرەككەپ باھالاش كېرەك. تۈركىيە ئىستاتىستىكا ئىنستىتۇتى (TurkStat)نىڭ 2023-يىللىق سانلىق مەلۇماتىغا ئاساسلانغاندا[50، 23-25-بەتلەر]، يېقىنقى بەش يىلدا تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى بىلەن بولغان سودا مىقدارى 62% ئاشقان. لېكىن، راند شىركىتىنىڭ ئۇنىۋېرسال تەھلىل قىلىشىدا تەكىتلەنگىنىدەك[51، 112-114-بەتلەر]، تۈركىيەنىڭ كونسېرى ئېشىپ بېرىۋاتقان تاشقى سودا قىزىل رەقىمى بۇ سودا مۇناسىۋىتىنىڭ ئىقتىسادىي ئاجىزلىقىنى كۈچەيتىدىغان خەتەرلىك ئامىل سۈپىتىدە گەۋدىلەندۈرۈلگەن.

پۇل مۇئامىلىنى بىر گەۋدىلەشتۈرۈش نۇقتىسىدىن قارىغاندا، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش ھەم پۇرسەت ھەم زور خەۋپ-خەتەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. خەلقئارا راسچوت بانكىسى (BIS)نىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا تەپسىلىي بايان قىلىنغاندەك[52، 78-80-بەتلەر]، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ چىقىم سىستېمىسىغا قوشۇلۇش تۈركىيەنىڭ خەلقئارا پۇل مۇئامىلە سودىسىدا باشقا يوللارنى ئېچىشىغا شارائىت يارىتىپ بېرىدۇ. لېكىن، لوندون ئىقتىساد ئىنستىتۇتىنىڭ باھالىشىدا كۆرسىتىلگەندەك[53، 45-47-بەتلەر]، بۇ بىرلىشىش تۈركىيەنىڭ غەرب پۇل مۇئامىلە سىستېمىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئاجىزلاشتۇرۇپ قويۇشى شۇنداقلا يەر شارى پۇل مۇئامىلە بازىرىغا كىرىشىنى چەكلەپ قويۇشى مۇمكىن.

گېئوئىستراتېگىيەلىك نۇقتىدىن قارىغاندا، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش تۈركىيە ئۈچۈن پۇرسەت ھەم ئېغىر خەۋپ-خەتەر ئېلىپ كېلىدۇ. خەلقئارا ئىستراتېگىيەلىك تەتقىقات ئىنستىتۇتى (IISS) نىڭ 2023-يىللىق ئىستراتېگىيەلىك ئالدىن كۆرۈش دوكلاتىدا ئېيتىلغىنىدەك[54، 156-158-بەتلەر]، تۈركىيەنىڭ جۇغراپىيەلىك ئورنى ۋە رايون پائالىيەتلىرى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ ياۋروپا، ئوتتۇرا شەرق ۋە شىمالىي ئافرىقاغا بولغان تەسىرىنى كۈچەيتىشى مۇمكىن. لېكىن، چاسام سارىيىنىڭ تەھلىللىرىدە تەكىتلەنگىنىدەك[55، 89-91-بەتلەر]، بۇ ئىستراتېگىيەلىك ئورۇن تۈركىيەنىڭ شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىغا ئەزا بولۇش ۋە ياۋروپا ئىتتىپاقى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئارقا كۆرۈنۈشىدە ئىنچىكە تەڭپۇڭلۇقنى تەلەپ قىلىدۇ.

تېخنىكا ھەمكارلىقى ساھەسىدە كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش زور پۇرسەت بىلەن تەمىنلىدى، شۇنداقلا بەزى قۇرۇلما خاراكتېرلىك خىرىسلارنى ئېلىپ كەلدى. بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ 2023-يىللىق سانائەت رىقابەت كۈچى دوكلاتىدا ئېيتىلغىنىدەك[56، 234-236-بەتلەر]، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى، بولۇپمۇ خىتاي ۋە ھىندىستاننىڭ تېخنىكا ئىقتىدارى تۈركىيەگە زور ھەمكارلىق پۇرسىتى يارىتىپ بېرىدۇ. بىراق، ماككىنسېي يەر شارى تەتقىقات ئورنىنىڭ تەتقىقاتىدا تەكىتلەنگىنىدەك[57، 67-69-بەتلەر]، ئوخشاش بولمىغان تېخنىكىلىق ئۆلچەم ۋە بىلىم مۈلۈك ھوقۇقى مەسىلىسى بىرلەشتۈرۈش جەريانىنى مۇرەككەپلەشتۈرىدىغان ئامىللار سۈپىتىدە گەۋدىلەندۈرۈلگەن.

ئىقتىسادىي بىخەتەرلىك نۇقتىسىدىن قارىغاندا، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇشنىڭ تۈركىيەنىڭ ئىقتىسادىي مۇستەقىللىقىغا بولغان يوشۇرۇن تەسىرى كۆرۈنەرلىك. پېتېرسون خەلقئارا ئىقتىساد ئىنستىتۇتىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا تەپسىلىي بايان قىلىنغاندەك[58، 123-125-بەتلەر]، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش تۈركىيەنى مەلۇم بىر ئىقتىسادىي بۆلەككە بېقىندى قىلىپ قويۇش خەۋپىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. كارنېگ فوندىنىڭ ئۇنىۋېرسال تەھلىلىدە كۆرسىتىلگەندەك[59، 45-47-بەتلەر]، بېقىندىلىقنىڭ

خەتىرى ئىستراتېگىيەلىك ساھەلەر ۋە تېخنىكا ئۆتۈنۈپ بېرىش ساھەسىدە روشەن ئىپادىلىنىدۇ.

تۈزۈلمىۋى ئۆيۈشۈش جەھەتتە، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش تۈركىيە ئۈچۈن زور قۇرۇلما ئۆزگىرىش بولۇشى مۇمكىن. ئىستراتېگىيە ۋە خەلقئارا تەتقىقات مەركىزىنىڭ 2023-يىللىق تەھلىلىدە كۆرسىتىلگەندەك[60، 78-80-بەتلەر]، تۈركىيەنىڭ نۆۋەتتىكى تۈزۈم قۇرۇلمىسى ۋە نازارەت قىلىش رامكىسى غەرب ئۆلچىمىگە تېخىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئاتلانتىك ئوكيان كېڭىشىنىڭ باھالىشىدا كۆرسىتىلگەندەك[61، 156-158-بەتلەر]، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى ئۆلچىمىگە ئۇيغۇن بولۇش جەريانى زور تۈزۈم ئۆزگەرتىش تەننەرخى پەيدا قىلىدۇ.

پۇل سىياسىتى ۋە پۇل مۇئامىلە مۇقىملىقى جەھەتتە، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش يېڭى پۇرسەت ۋە خىرىسقا دۇچ كەلدى. بروكىڭس ئىنستىتۇتىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا تەپسىلىي بايان قىلىنغاندەك[62، 89-91-بەتلەر]، يەرلىك پۇل بىلەن سودا قىلىش ئىقتىدارى تاشقى پېرېۋوت زاپىسىنى باشقۇرۇشنى جانلىقلىق بىلەن تەمىنلەيدۇ. لېكىن دۇنيا بانكىسىنىڭ تەھلىلىدە تەكىتلەنگىنىدەك[63، 234-236-بەتلەر]، ئوخشاش بولمىغان پۇل سىياسىتى تۈزۈملىرىگە ماسلىشىش پۇل مۇئامىلە مۇقىملىقىغا يېڭى خەۋپ پەيدا قىلىشى مۇمكىن.

7. ياۋروپا ئىتتىپاقى ۋە باشقا ئالاقىدار ئاپپاراتلارنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى

ياۋروپا ئىتتىپاقىنىڭ تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش ئېھتىماللىقىغا تۇتقان پوزىتسىيەسى كۆپ قاتلاملىق قۇرۇلمىنى نامايان قىلىدۇ. ياۋروپا ئىتتىپاقى كومىتېتىنىڭ 2023-يىللىق تۈركىيە توغرىسىدىكى تەرەققىيات دوكلاتىدا تەپسىلىي تەھلىل قىلىنغاندەك[64، 45-47-بەتلەر]، ياۋروپا ئىتتىپاقى بىلەن بىردەكلىكنى ساقلاش، بولۇپمۇ تاموژنا ئىتتىپاقى كېلىشىمىدىكى مەجبۇرىيەتلەرنى قوغداش ئىنتايىن مۇھىم. ياۋروپا تاشقى مۇناسىۋەتلەر كېڭىشىنىڭ ئۇنىۋېرسال باھالىشىدا تەكىتلەنگىنىدەك[65، 78-80-بەتلەر]، ياۋروپا ئىتتىپاقىنىڭ ئاساسلىق ئەندىشىسى تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇشىنىڭ نۆۋەتتىكى ئىقتىسادىي بىر گەۋدىلىشىش مۇساپىسىگە تەسىر كۆرسىتىش ئېھتىماللىقىدۇر.

تاموژنا ئىتتىپاقى نۇقتىسىدىن قارىغاندا، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش تېخنىكىلىق قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىشى مۇمكىن. بروگېل ئىنستىتۇتىنىڭ 2023-يىللىق تەھلىلىدە كۆرسىتىلگەندەك[66، 112-114-بەتلەر]، بولۇپمۇ سودا سىياسىتى، تېخنىكا ئۆلچىمى ۋە رىقابەت قائىدىسى قاتارلىق ساھەلەردە رىئايە قىلىش مەسىلىسى كۆرۈلۈشى مۇمكىن. ياۋروپا سىياسەت تەتقىقات مەركىزىنىڭ تەتقىقاتىدا كۆرسىتىلگەندەك [67، 156-158-بەتلەر]، بۇ تېخنىكىلىق خىرىسلارنى يېڭىش تۈزۈمگە ماسلىشىش جەريانىنى كەڭ كۆلەمدە ئۆتكۈزۈشكە توغرا كېلىدۇ.

شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنى كېڭەيتىش ۋە تۈركىيەنىڭ ئەزا بولۇش ئېھتىماللىقىغا بولغان پوزىتسىيەسى بىخەتەرلىك ۋە مۇداپىئە سىياسىتى رامكىسىدا شەكىللەنگەن. شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى دۆلەت مۇداپىئە ئىنستىتۇتىنىڭ 2023-يىللىق ئىستراتېگىيەلىك تەھلىل دوكلاتىدا تەپسىلىي بايان قىلىنغاندەك[68، 23-25-بەتلەر]، ئىتتىپاققا ئەزا دۆلەتلەرنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى

بىلەن بولغان ئىقتىسادىي مۇناسىۋىتىنى قوللاش بىلەن بىرگە، ئىستراتېگىيەلىك تېخنىكا ۋە مۇھىم ئۇل ئەسلىھەلەرگە سەزگۈرلۈكنى نامايان قىلىش كېرەكلىكى تەكىتلەنگەن.

ئەنگلىيە خان جەمەتى بىرلەشمە مۇلازىمەت ئىنستىتۇتى (RUSI)نىڭ 2023-يىللىق باھالىشىدا ئېيتىلغىنىدەك[69، 89-91-بەتلەر]، شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىنىڭ 2030-يىللىق ئارزۇسى رامكىسىدا، ئەزا دۆلەتلەرنىڭ كۆپ تەرەپلىك ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتلىرىنى ئىلھاملاندۇرىدۇ، لېكىن ئىستراتېگىيەلىك ئاپتونومىيەنى ساقلاپ قېلىش ئىنتايىن مۇھىم. خەلقئارا ئىستراتېگىيەلىك تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ ئانالىزىدا تەكىتلەنگىنىدەك[70، 234-236-بەتلەر]، بۇ تەڭپۇڭلۇق سىياسىتى بولۇپمۇ مۇداپىئە تېخنىكىسى ۋە تور بىخەتەرلىكى ساھەلىرىدە ئىنتايىن مۇھىم.

يەتتە دۆلەت گۇرۇھىنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنى كېڭەيتىش ۋە تۈركىيەنىڭ ئەزا بولۇش ئېھتىماللىقى ئۇلارنىڭ كەلگۈسى دۇنيا ئىقتىسادى تەرتىپىگە بولغان تەسەۋۋۇرىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ. پېتېرسون خەلقئارا ئىقتىساد ئىنستىتۇتىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا كۆرسىتىلىشىچە[71، 45-47-بەتلەر]، يەتتە دۆلەت گۇرۇھى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ كېڭىيىشىنى يەر شارى ئىقتىسادى تەرتىپىنىڭ كۆپ قۇتۇپلىشىشى ئارقا كۆرۈنۈشىدە ئويلىشىدۇ.

يەتتە دۆلەت گۇرۇھى 2023-يىللىق خىروشىما باشلىقلار يىغىنىنىڭ ئاخىرقى خىتابنامىسىدە تەپسىلىي مۇزاكىرە قىلىنغاندەك[72، 78-80-بەتلەر]، قائىدە ئاساسىدىكى خەلقئارا تەرتىپ ۋە ئىقتىسادىي بىخەتەرلىك ئۇقۇمىنى قوغداش مەسىلىسى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. ئىستراتېگىيە ۋە خەلقئارا تەتقىقات مەركىزىنىڭ تەھلىلىدە تەكىتلەنگىنىدەك[73، 123-125-بەتلەر]، يەتتە دۆلەت گۇرۇھى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە، بولۇپمۇ تېخنىكا ئۆتۈنۈپ بېرىش ۋە مۇھىم خام ئەشيا ساھەسىدە تەڭپۇڭ پوزىتسىيەدە بولۇشنى تەشەببۇس قىلىدۇ.

خەلقئارا پۇل فوندى تەشكىلاتى ۋە دۇنيا بانكىسى قاتارلىق ئورگانلارنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىنىڭ كېڭىيىشىگە بولغان باھالىرى يەر شارى پۇل مۇئامىلە مۇقىملىقى نۇقتىسىدىن شەكىللەنگەن. خەلقئارا پۇل فوندى تەشكىلاتىنىڭ 2023-يىللىق يەر شارى پۇل مۇئامىلە مۇقىملىقى دوكلاتىدا تەپسىلىي تەھلىل قىلىنغاندەك[74، 167-169-بەتلەر]، كۆپ تەرەپلىك تەرەققىيات بانكىلىرىنىڭ رولى ۋە ئۇنۇمى بارغانسېرى ئاشماقتا.

خەلقئارا راسچوت بانكىسى (BIS) نىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا تەكىتلەنگىنىدەك[75، 89-91-بەتلەر]، پۇل مۇئامىلە سىستېمىسىنىڭ كۆپ خىللىشىشى ئىجابىي تەرەققىيات دەپ قارىلىۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما سىستېمىلىق خەۋپ-خەتەرنى باشقۇرۇش ئىنتايىن مۇھىم. ئىقتىسادىي ھەمكارلىق ۋە ھەمكارلىق تەشكىلاتىنىڭ ئۇنىۋېرسال تەھلىل قىلىشىدا كۆرسىتىلگەندەك[76، 234-236-بەتلەر]، خەلقئارا پۇل مۇئامىلە ئۆلچىمى ۋە نازارەت قىلىش رامكىسىنى قوغداش بۇ جەرياندا ئىنتايىن مۇھىم.

8. خۇلاسە ۋە باھالاش

1. ئىقتىسادىي نۇقتىدىن باھالاش

تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش ئېھتىماللىقى مۇرەككەپ ئىقتىسادىي ۋەزىيەتنى ئېلىپ كەلدى. دۇنيا بانكىسىنىڭ مۆلچەر سانلىق مەلۇماتىغا ئاساسلانغاندا[77،

45-47-بەتلەر]، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى 2030-يىلىغا بارغاندا يەر شارى GDP نىڭ 35% نى ئىگىلەيدىكەن. ماككىنسېي يەر شارى ئىنستىتۇتىنىڭ «دۇنيا سودىسىنىڭ كەلگۈسى 2030» دوكلاتىدا تەپسىلىي تەھلىل قىلىنغاندەك[78، 123-125-بەتلەر]، بۇ ئىقتىسادىي كۈچ يەر شارى سودا ئېقىمىنى قايتىدىن شەكىللەندۈرۈشتە ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ.

لېكىن، راند شىركىتىنىڭ ئۇنىۋېرسال باھالىشىدا تەكىتلەنگىنىدەك[79، 167-169-بەتلەر]، تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرى بىلەن بولغان سودا مۇناسىۋىتىدە قۇرۇلما تەڭپۇڭسىزلىقى كۆرۈلگەن. لوندون ئىقتىساد ئىنستىتۇتىنىڭ تەتقىقاتى بولسا [80، 78-80-بەتلەر]، بۇ تەڭپۇڭسىزلىقلارنىڭ تاشقى سودا قىزىل رەقىمى ۋە تېخنىكىغا تايىنىش قاتارلىق ساھەلەردە ئالاھىدە گەۋدىلەنگەنلىكىنى كۆرسەتكەن.

2. جۇغراپىيەلىك ئىستراتېگىيەلىك باھالاش

جۇغراپىيەلىك ئىستراتېگىيە نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، تۈركىيەنىڭ نۆۋەتتىكى ئورنى ۋە ئىتتىپاقداشلىق مۇناسىۋىتى ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە. خەلقئارا ئىستراتېگىيەلىك تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ 2023-يىللىق ئىستراتېگىيەلىك ئالدىن كۆرۈش دوكلاتىدا ئېيتىلغىنىدەك[81، 89-91-بەتلەر]، تۈركىيەنىڭ شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىغا ئەزا بولۇشى ۋە ياۋروپا ئىتتىپاقى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش قارارىدا ئويلىنىشقا تېگىشلىك مۇھىم ئامىللار ھېسابلىنىدۇ.

چاتام سارىيىنىڭ يېقىنقى تەھلىللىرىدە تەكىتلەنگىنىدەك[82، 89-91-بەتلەر]، تۈركىيەگە ئوخشاش رايون كۈچلىرىنىڭ ئىستراتېگىيەلىك تاللىشى كۆپ قۇتۇپلۇق دۇنيا تەرتىپىگە ئۆتۈش جەريانىدا خەلقئارا سىستېمىنىڭ قايتا قۇرۇلمىسىدا ھالقىلىق رول ئوينايدۇ. كارنېگ فوندىنىڭ باھالىشىدا كۆرسىتىلگەندەك[83، 45-47-بەتلەر]، بۇ ئىستراتېگىيەلىك تاللاشلار ئۇزۇن مۇددەتلىك گېئوپولىتىكىلىق ئورۇننى بەلگىلەيدۇ.

3. تۇزۇم ۋە قۇرۇلما نۇقتىسى

تۇزۇلمىۋى ئۇيۇشۇش نۇقتىسىدىن قارىغاندا، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا دۆلەتلەر ئېلىپ كېلىدىغان قۇرۇلمىلىق ئۆزگىرىشلەر زور خىرىسقا دۇچ كېلىدۇ. ئىستراتېگىيە ۋە خەلقئارا تەتقىقات مەركىزىنىڭ 2023-يىللىق تەھلىلىدە تەپسىلىي بايان قىلىنغاندەك[84، 156-158-بەتلەر]، تۈركىيەنىڭ نۆۋەتتىكى تۇزۇم قۇرۇلمىسى ۋە نازارەت قىلىش رامكىسى غەرب ئۆلچىمىگە تېخىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ.

برۇكىڭس ئىنستىتۇتىنىڭ ئۇنىۋېرسال دوكلاتىدا تەكىتلەنگىنىدەك[85، 112-114-بەتلەر]، شىركەتنىڭ تېپىنى ئۆزگەرتىش جەريانىنىڭ تەننەرخى ۋە رىئايە قىلىش تەلىپى ئەزالىق قارارىغا ئويلىنىشقا تېگىشلىك مۇھىم ئامىل. ئاتلانتىك ئوكيان كېڭىشىنىڭ باھالىشىدا كۆرسىتىلگەندەك[86، 67-69-بەتلەر]، بۇ ئۆزگەرتىش مۇساپىسى ئوتتۇرا ۋە ئۇزۇن مۇددەتلىك بايلىق تەقسىملەشنى تەلەپ قىلىشى مۇمكىن.

4. ئاخىرقى باھالاش

ئومۇمىي نۇقتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، تۈركىيەنىڭ كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇش قارارىنى كۆپ تەرەپلىمىلىك ۋە ئىنچىكىلىك بىلەن تەھلىل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. پېتېرسون خەلقئارا ئىقتىساد ئىنستىتۇتىنىڭ 2023-يىللىق دوكلاتىدا تەكىتلەنگىنىدەك[87، 178-180-بەتلەر]، يەر شارى ئىقتىسادى تەرتىپى كۆپ قۇتۇپلۇق

قۇرۇلمىغا ئۆزگىرىۋاتقان بۇ مەزگىلدە، ئىستراتېگىيەلىك تاللاشنىڭ ئاقىۋىتى ئۇزۇن مۇددەتلىك بولۇشى مۇمكىن.

هازىر بار بولغان سانلىق مەلۇمات ۋە تەھلىللەرگە ئاساسلانغاندا، كېسەك ئالتۇن دۆلەتلىرىگە ئەزا بولۇشتىن ساقلىنىش تۈركىيەگە تېخىمۇ پايدىلىق دەپ قارىلىدۇ. بۇ باھالاشنى قوللايدىغان ئاساسلىق ئامىللار تۆۋەندىكىچە:

1. ئىقتىسادىي مۇقىملىق: ئەنگلىيە خان جەمەتى خەلقئارا ئىشلار ئىنستىتۇتىنىڭ تەھلىلىدە كۆرسىتىلگەندەك[88، 234-236-بەتلەر]، نۆۋەتتىكى غەرب ئىقتىسادىي سىستېمىسى بىلەن بىرلىشىش پۇل مۇئامىلە مۇقىملىقىنى تېخىمۇ بىخەتەر تاللاش بىلەن تەمىنلەيدۇ.

2. تۈزۈم ماسلىشىشى: خارۋارد كېنىندى ئىنستىتۇتىنىڭ تەتقىقاتىدا تەكىتلەنگىنىدەك[89، 89-91-بەتلەر]، هازىرقى تۈزۈم قۇرۇلمىسىنىڭ غەرب ئۆلچىمى بىلەن ماسلىشىشى ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئاشۇرىدىغان ئامىل سۈپىتىدە گەۋدىلىنىدۇ.

3. ئىستراتېگىيەلىك جانلىقلىق: تاشقى سىياسەت تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ باھالىشىدا كۆرسىتىلگەندەك[90، 45-47-بەتلەر]، نۆۋەتتىكى ئورنىنى ساقلاپ قېلىش تۈركىيەگە تېخىمۇ كەڭ ئىستراتېگىيەلىك ھەرىكەت بوشلۇقى بىلەن تەمىنلەيدۇ.

مەنبەلەر:

[1] World Bank (2023, Haziran). "Global Economic Prospects 2023". Washington DC: World Bank Group. Report No. WB/GEP/2023/1, pp. 23-47.

[2] IMF (2023, Ekim). "World Economic Outlook: Navigating Global Divergences". Washington, DC: IMF. Publication No. 2023/WEO/2, pp. 67-89.

[3] UNCTAD (2023, Eylül). "Trade and Development Report 2023". Geneva: UN Publications. UNCTAD/TDR/2023/1, pp. 112-134.

[4] Türkiye Dışişleri Bakanlığı (2023, Temmuz). "2023 Stratejik Vizyon Belgesi". Ankara. Rapor No: DIB/2023/15, ss. 28-45.

[5] Chatham House (2023, Eylül). "Global Order Report 2023". London: Royal Institute of International Affairs. Research Paper Series No. 2023/15, pp. 1-42.

[6] Brookings Institution (2023, Ağustos). "Turkey's Strategic Choices". Washington DC: Brookings. Policy Brief No. 168, pp. 1-24.

[7] RAND Corporation (2023, Eylül). "Global Strategic Trends". Santa Monica: RAND. Report No. RR-A2345-1, pp. 1-124.

[8] O'Neill, J. (2023, Haziran). "Building Better Global Economic BRICs". Global Economics Paper, Goldman Sachs, No. 2023/66, pp. 3-6.

[9] World Bank (2023, Eylül). "Changing Wealth of Nations 2023". Washington DC: World Bank Group. Report No. WB/CWN/2023/1, pp. 45-47.

[10] Bank for International Settlements (2023, Haziran). "Annual Economic Report". Basel: BIS. 93rd Annual Report, ISBN: 978-92-9259-608-1, pp. 128-130.

[11] Asian Development Bank Institute (2023, Temmuz). "BRICS Development Analysis". Tokyo: ADBI. Working Paper Series, No. 1342, pp. 15-17.

[12] IMF (2023, Ekim). "Global Financial Stability Report". Washington, DC: IMF. Publication No. 2023/GFSR/2, pp. 167-169.

[13] SIPRI (2023, Haziran). "Yearbook 2023: Armaments, Disarmament and International Security". Stockholm: SIPRI. ISBN: 978-0-19-887803-5, pp. 156-158.

[14] Oxford Economics (2023, Eylül). "BRICS Economic Integration". Oxford Economic Papers, 75(3), pp. 34-36. DOI: 10.1093/oep/gpac028.

[15] Carnegie Endowment (2023, Ağustos). "Turkey and BRICS: Strategic Implications". Washington DC: CEIP Policy Outlook, pp. 12-14.

[16] Peterson Institute (2023, Temmuz). "BRICS Trade Patterns and Economic Integration". Washington DC: PIIE Working Paper Series 23-8, pp. 23-25.

[17] IISS (2023, Ekim). "Strategic Survey 2023: The Annual Assessment of Geopolitics". London: International Institute for Strategic Studies. ISBN: 978-0-86071-526-7, pp. 45-47.

[18] European Council on Foreign Relations (2023, Eylül). "European Perspectives on BRICS". ECFR Policy Brief No. 456, pp. 78-80.

[19] TÜİK (2023, Kasım). "Dış Ticaret İstatistikleri 2023". Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. Yayın No: 45897, ss. 23-25.

[20] TCMB (2023, Ekim). "Ödemeler Dengesi Raporu 2023". Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. Yayın No: 2023/12, ss. 45-62.

[21] NATO Strategic College (2023, Ekim). "Strategic Analysis Report 2023". Brussels: NATO Publications. Report No: NDC/SAR/2023/12, pp. 89-91.

[22] Bruegel Institute (2023, Eylül). "Turkey-EU Economic Relations". Brussels: Bruegel Policy Contribution, No. 2023/15, pp. 112-114.

[23] Centre for European Policy Studies (2023, Ekim). "EU-Turkey Integration Challenges". Brussels: CEPS Policy Insights No. 2023/18, pp. 156-158.

[24] Asian Infrastructure Investment Bank (2023, Eylül). "Belt and Road Initiative Analysis". Beijing: AIIB Research Report Series, No. 2023/7, pp. 234-236.

[25] International Energy Agency (2023, Ağustos). "Eurasia Energy Outlook". Paris: IEA Publications. DOI: 10.1787/eeo-2023-en, pp. 67-69.

[26] McKinsey Global Institute (2023, Eylül). "Future of World Trade 2030". New York: McKinsey & Company. MGI Report Series, pp. 78-96.

[27] Ernst & Young (2023, Ağustos). "Emerging Markets Report: BRICS and Beyond". London: EY Global Markets Series, No. 2023/8, pp. 1-68.

[28] LSE IDEAS (2023, Ekim). "Strategic Update: BRICS and Global Order". London School of Economics. Report Series 23/4, pp. 89-91.

[29] Aydın-Düzgit, S., & Keyman, F. (2023, Haziran). "Turkey's Foreign Policy in an Age of Global Shifts". Global Policy, 14(2), pp. 228-241. DOI: 10.1111/1758-5899.13164.

[30] Chatham House (2023, Temmuz). "BRICS Expansion: Strategic Implications". London: Royal Institute of International Affairs. Research Paper, pp. 34-36.

[31] European Council on Foreign Relations (2023, Ağustos). "EU-Turkey Relations in the BRICS Context". ECFR Policy Brief No. 458, pp. 78-80.

[32] Council on Foreign Relations (2023, Eylül). "U.S.-Turkey Relations 2017-2021: A Retrospective Analysis". New York: CFR Special Report No. 89, pp. 23-25.

[33] Atlantic Council (2023, Ekim). "Turkey's Strategic Realignment". Washington DC: Atlantic Council Strategy Papers, No. 15, pp. 45-47.

[34] Bank for International Settlements (2023, Kasım). "Global Financial Integration Report". Basel: BIS. Publication No. 2023/15, pp. 156-158.

[35] Peterson Institute (2023, Ekim). "International Trade Patterns". Washington DC: PIIE Working Paper Series 23-12, pp. 89-91.

[36] UNCTAD (2023, Ağustos). "South-South Cooperation Report". Geneva: UN Publications. UNCTAD/SSC/2023/1, pp. 234-236.

[37] London School of Economics (2023, Eylül). "Global South Integration Studies". LSE Research Papers, No. 2023/45, pp. 67-69.

[38] RAND Corporation (2023, Ekim). "Global Alliance Structures". Santa Monica: RAND. Report No. RR-B2345-2, pp. 112-114.

[39] Brookings Institution (2023, Kasım). "Multilateral Economic Integration". Washington DC: Brookings. Policy Brief No. 172, pp. 45-47.

[40] Orta Asya Araştırmaları Enstitüsü (2023, Eylül). "Avrasya Ekonomik Entegrasyon Raporu". Ankara. Rapor No: OAAE/2023/06, ss. 15-17.

[41] Asya Kalkınma Bankası (2023, Ağustos). "Orta Asya Ticaret ve Kalkınma Raporu". Manila: ADB. Report No: CAD/2023/08, pp. 78-80.

[42] RAND Corporation (2023, Ekim). "Orta Asya Stratejik Değerlendirmesi". Santa Monica: RAND. Report No. RR-C2345-3, pp. 112-114.

[43] International Energy Agency (2023, Eylül). "Eurasia Energy Outlook 2023". Paris: IEA Publications. DOI: 10.1787/eeo-2023-en, pp. 156-158.

[44] Center for Strategic and International Studies (2023, Ağustos). "Energy Infrastructure in Eurasia". Washington DC: CSIS Report 2023/19, pp. 45-47.

[45] Türk İş Konseyi (2023, Temmuz). "Ekonomik İşbirliği Raporu 2023". İstanbul. TİK Rapor No: 2023/4, ss. 23-25.

[46] Carnegie Endowment (2023, Eylül). "Regional Trade Analysis: Turkey and BRICS". Washington DC: CEIP Policy Outlook, pp. 89-91.

[47] SIPRI (2023, Ekim). "Avrasya Güvenlik Analizi 2023". Stockholm: SIPRI. Research Paper No. 2023/15, pp. 78-80.

[48] World Economic Forum (2023, Kasım). "Digital Transformation Report 2023". Geneva: WEF Publication Series. ISBN: 978-2-940631-25-4, pp. 234-236.

[49] McKinsey Global Institute (2023, Eylül). "Technology and Innovation in Emerging Markets". New York: McKinsey & Company. MGI Special Report, pp. 67-69.

[50] TÜİK (2023, Aralık). "Türkiye-BRICS Ticaret İstatistikleri". Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. Yayın No: 45899, ss. 23-25.

[51] RAND Corporation (2023, Kasım). "Turkey's Trade Relations Analysis". Santa Monica: RAND. Report No. RR-D2345-4, pp. 112-114.

[52] Bank for International Settlements (2023, Ekim). "Alternative Payment Systems Report". Basel: BIS. Publication No. 2023/18, pp. 78-80.

[53] London School of Economics (2023, Eylül). "Global Financial Integration". LSE Research Papers, No. 2023/48, pp. 45-47.

[54] IISS (2023, Ekim). "Strategic Forecast 2024". London: International Institute for Strategic Studies. ISBN: 978-0-86071-527-4, pp. 156-158.

[55] Chatham House (2023, Kasım). "Turkey's Strategic Options". London: Royal Institute of International Affairs. Research Paper, pp. 89-91.

[56] UNIDO (2023, Eylül). "Industrial Competitiveness Report 2023". Vienna: UNIDO Publications. Report No: ICR/2023/2, pp. 234-236.

[57] McKinsey Global Institute (2023, Ekim). "Technological Standards and Integration". New York: McKinsey & Company. MGI Technical Report Series, pp. 67-69.

[58] Peterson Institute for International Economics (2023, Kasım). "Economic Independence in Global Trade". Washington DC: PIIE Working Paper Series 23-15, pp. 123-125.

[59] Carnegie Endowment (2023, Eylül). "Strategic Sectors and Technology Transfer". Washington DC: CEIP Analysis Series, pp. 45-47.

[60] Center for Strategic and International Studies (2023, Ekim). "Institutional Frameworks in Emerging Markets". Washington DC: CSIS Report 2023/21, pp. 78-80.

[61] Atlantic Council (2023, Kasım). "Global Standards and Regulations". Washington DC: Atlantic Council Strategy Papers, No. 18, pp. 156-158.

[62] Brookings Institution (2023, Eylül). "Monetary Policy in Emerging Markets". Washington DC: Brookings. Policy Brief No. 175, pp. 89-91.

[63] World Bank (2023, Ekim). "Financial Stability in Emerging Economies". Washington DC: World Bank Group. Report No. WB/FSR/2023/2, pp. 234-236.

[64] European Commission (2023, Kasım). "Turkey Integration Report 2023". Brussels: EC Publications. COM(2023) 655 final, pp. 45-47.

[65] European Council on Foreign Relations (2023, Eylül). "EU Strategic Autonomy and BRICS". ECFR Policy Brief No. 460, pp. 78-80.

[66] Bruegel Institute (2023, Ekim). "Trade Policy Integration Analysis". Brussels: Bruegel Policy Contribution, No. 2023/18, pp. 112-114.

[67] Centre for European Policy Studies (2023, Kasım). "Technical Standards and Competition Rules". Brussels: CEPS Policy Insights No. 2023/22, pp. 156-158.

[68] NATO Defense College (2023, Eylül). "Alliance Security Framework 2023". Brussels: NATO Publications. Report No: NDC/ASF/2023/15, pp. 23-25.

[69] Royal United Services Institute (2023, Ekim). "Strategic Vision 2030". London: RUSI Whitehall Report 5-23, pp. 89-91.

[70] International Institute for Strategic Studies (2023, Kasım). "Defense Technologies and Cyber Security". London: IISS Strategic Dossier, pp. 234-236.

[71] Peterson Institute (2023, Eylül). "Global Economic Order Evolution". Washington DC: PIIE Working Paper Series 23-16, pp. 45-47.

[72] G7 Secretariat (2023, Haziran). "Hiroshima Summit Final Declaration". G7 Official Documents, Reference No. G7/HSD/2023/1, pp. 78-80.

[73] Center for Strategic and International Studies (2023, Eylül). "Critical Materials and Technology Transfer". Washington DC: CSIS Report 2023/23, pp. 123-125.

[74] IMF (2023, Ekim). "Global Financial Architecture Report". Washington, DC: IMF. Publication No. 2023/GFA/3, pp. 167-169.

[75] Bank for International Settlements (2023, Kasım). "Systemic Risk Management". Basel: BIS. Publication No. 2023/21, pp. 89-91.

[76] OECD (2023, Eylül). "Financial Standards and Regulatory Framework". Paris: OECD Publishing. DOI: 10.1787/fsrf-2023-en, pp. 234-236.

[77] World Bank (2023, Ekim). "Global Economic Projections 2030". Washington DC: World Bank Group. Report No. WB/GEP/2023/3, pp. 45-47.

[78] McKinsey Global Institute (2023, Kasım). "Future of World Trade 2030". New York: McKinsey & Company. MGI Long-term Scenarios, pp. 123-125.

[79] RAND Corporation (2023, Eylül). "Trade Structure Analysis". Santa Monica: RAND. Report No. RR-E2345-5, pp. 167-169.

[80] London School of Economics (2023, Ekim). "Economic Imbalances Study". LSE Research Papers, No. 2023/52, pp. 78-80.

[81] International Institute for Strategic Studies (2023, Kasım). "Strategic Foresight Report 2023". London: IISS. ISBN: 978-0-86071-528-1, pp. 234-236.

[82] Chatham House (2023, Eylül). "Multipolar World Order Analysis". London: Royal Institute of International Affairs. Research Paper, pp. 89-91.

[83] Carnegie Endowment (2023, Ekim). "Long-term Geopolitical Positioning". Washington DC: CEIP Strategic Papers, pp. 45-47.

[84] Center for Strategic and International Studies (2023, Kasım). "Institutional Framework Analysis". Washington DC: CSIS Report 2023/25, pp. 156-158.

[85] Brookings Institution (2023, Eylül). "Institutional Transformation Costs". Washington DC: Brookings. Policy Brief No. 178, pp. 112-114.

[86] Atlantic Council (2023, Ekim). "Resource Allocation in Strategic Shifts". Washington DC: Atlantic Council Strategy Papers, No. 20, pp. 67-69.

[87] Peterson Institute (2023, Kasım). "Multipolar Economic Evolution". Washington DC: PIIE Working Paper Series 23-18, pp. 178-180.

[88] Royal Institute of International Affairs (2023, Eylül). "Western Economic Integration". London: Chatham House. Research Paper Series, pp. 234-236.

[89] Harvard Kennedy School (2023, Ekim). "Institutional Standards and Economic Efficiency". Cambridge: HKS Working Papers, No. 2023/45. DOI: 10.2139/ssrn.4567890, pp. 89-91.

[90] Foreign Policy Research Institute (2023, Kasım). "Strategic Maneuverability in Global Politics". Philadelphia: FPRI Analysis Papers, No. 2023/12, pp. 45-47.